

Byzantina Symmeikta

Vol 26, No 2 (2016)

BYZANTINA SYMMEIKTA 26

Βιβλιοκρισία: C. JOUANNO, Τὸ Μυθιστόρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Γέννηση καὶ μεταμορφώσεις. Μετάφραση Μ. ΛΟΥΚΑΚΗ, Ἀθήνα 2015. ISBN 978-960-250-631-8

Στυλιανός ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.10585](https://doi.org/10.12681/byzsym.10585)

Copyright © 2016, Στυλιανός Λαμπάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Σ. (2016). Βιβλιοκρισία: C. JOUANNO, Τὸ Μυθιστόρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Γέννηση καὶ μεταμορφώσεις. Μετάφραση Μ. ΛΟΥΚΑΚΗ, Ἀθήνα 2015. ISBN 978-960-250-631-8. *Byzantina Symmeikta*, 26(2), 443–446. <https://doi.org/10.12681/byzsym.10585>

C. JOUANNO, *Το Μυθιστόρημα του Ἀλεξάνδρου. Γέννηση καὶ μεταμορφώσεις*. Μετάφραση Μ. ΛΟΥΚΑΚΗ, Ἀθήνα 2015, σελ. 778. ISBN 978-960-250-631-8

Πρόκειται γιὰ μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ τοῦ βιβλίου *Naissance et métamorphoses du Roman d'Alexandre. Domaine Grec*, τὸ ὁποῖο εἶχε κυκλοφορήσει τὸ 2002 (Paris, CNRS Editions, ISBN 2-271-06042-7)¹. Ἡ μετάφραση ὑπογράφεται ἀπὸ τὴν Μαρίνα Λουκάκη, Καθηγήτρια τῆς Φιλοσοφικῆς Ἀθηνῶν, καὶ ἐντάσσεται στὶς φροντισμένες ἐκδόσεις τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἐθνικῆς Τραπέζης, τὸ ὁποῖο, στὰ πενήντα χρόνια τῆς λειτουργίας του ἔχει προσφέρει στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ, μεταξὺ ἄλλων, καὶ πάρα πολλὰ ἀξιολογώτατα μεταφρασμένα βιβλία τῆς ξενόγλωσσης «φιλολογικῆς» βιβλιογραφίας.

Ἄφεταιρία τῆς παρουσίας αὐτῆς εἶναι βεβαίως ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση, ἀλλὰ καθὼς τὸ γαλλικὸ πρωτότυπο, ὅσον τουλάχιστον γνωρίζω, δὲν ἔχει βιβλιοκριθεῖ σὲ ἑλληνικὸ περιοδικό, δὲν εἶναι περιττὸ νὰ ὑπενθυμίσουμε ἀκροθιγῶς ὅτι τὸ βιβλίον περιλαμβάνει σφαιρικὴ ἐπισκόπηση ὄλων τῶν σχετικῶν μὲ τὶς ἀπαρχές, τὴν διαμόρφωση καὶ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἑλληνικῶν ἐκδοχῶν τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τὴν ὑστερὴ ἀρχαιότητα ἕως τὴν μεσοβυζαντινὴ ἐποχὴ. Μὲ ἀφεταιρία τὴν κατηγοριοποίηση τῶν Merkelbach – Trumpf², καὶ σὲ συνεχῆ διάλογο μὲ τὴν ἀχανῆ βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος³, συστηματοποιοῦνται τὰ πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους ἐρευνῶν καὶ ἐπιχειρεῖται ἀναλυτικὴ παρουσίαση καὶ σύγκριση τῶν 5 παλαιότερων ἑλληνικῶν διασκευῶν τοῦ κεμένου. Τὸ ὑλικὸ ἐξετάζεται σὲ δύο ἐκτενέστατα τμήματα. Τὸ πρῶτο

1. Βλ. τὴν βιβλιοκρισίαν τῆς Marie-Hélène CONGOURDEAU, REB 62 (2004), 291- 292.

2. R. MERKELBACH, *Die Quellen des griechischen Alexanderromans*. Zweite, neubearbeitete Auflage unter Mitwirkung von J. TRUMPF [Zetemata 9], München 1977.

3. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι συνεξετάζεται ὄχι μόνον ἡ βιβλιογραφία περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐκδοχῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ παράλληλη βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὶς παραλλαγὰς σὲ ἄλλες γλώσσες.

φέρει τὸν γενικὸ τίτλο «Γέννηση τοῦ Μυθιστορήματος. Ἡ διασκευὴ α στὶς διάφορες φάσεις της»: σὲ 4 μεγάλα κεφάλαια συζητεῖται τὸ θέμα τῆς περίπλοκης προέλευσης καὶ τῶν πολλαπλῶν πηγῶν τῆς παλαιότερης διασκευῆς, τῆς α, ἢ ὅποια μᾶς εἶναι γνωστὴ κυρίως ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ «recensio vetusta», –ὅπως συνήθως ἀποκαλεῖται στὴν βιβλιογραφία⁴– καὶ ἀπὸ μία λατινικὴ καὶ μία ἀρμενικὴ ἐκδοχὴ, ποὺ συντελοῦν καὶ αὐτὲς ὥστε νὰ προσεγγίσουμε κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἀρχικὴ μορφή τοῦ μυθιστορήματος. Στὸ πρῶτο αὐτὸ τμήμα (σσ. 11-243 τῆς γαλλικῆς ἔκδοσης καὶ 23-385 τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης) συζητεῖται εἰδικότερα τὸ πρόβλημα τῆς χρονολόγησής καὶ τοῦ χαρακτήρα τῆς διασκευῆς α, μὲ τὸ ἔντονο «αἰγυπτιακὸ» στοιχεῖο ποὺ παρουσιάζει, συγκρίνεται ὁ ἱστορικὸς καὶ ὁ μυθιστορηματικὸς Ἀλέξανδρος καὶ ἀνιχνεύεται ἡ πορεία τῆς δημιουργίας τοῦ μύθου του.

Τὸ δεῦτερο μεγάλο τμήμα (σσ. 245-465 τῆς γαλλικῆς ἔκδοσης καὶ 387-730 τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης) εἶναι ἀφιερωμένο στὴν συνέχεια τῆς παράδοσης στὸ Βυζάντιο. Ἀποτελεῖται ἐπίσης ἀπὸ 4 κεφάλαια, ποὺ ἐξετάζουν τὶς 4 βυζαντινὲς διασκευὲς τοῦ κειμένου⁵. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν διασκευὴ β, ποὺ παραδίδεται ἀπὸ 9 χειρόγραφα μὲ ἀρκετὲς ἀποκλίσεις μεταξύ τους)⁶: χρονολογεῖται συνήθως τὸν 5ο αἰ., καὶ ἀποτελεῖ «ἑλληνικὴ ἀνάπλαση ἑνὸς αἰγυπτιαζόντος προτύπου» (σ. 248 τοῦ γαλλικοῦ κειμένου καὶ 391 μετάφρασης). Παρὰ τὴν τάση ἀπλούστευσης, παρουσιάζει περισσότερη ὁμοιογένεια, μὲ ἐμφανῆ ἴχνη χριστιανικῆς λογοκρισίας, ἀλλὰ καὶ μὲ περισσότερη ἐγκωμιαστικὴ διάθεση πρὸς τὸν κεντρικὸ ἥρωα. Ἄλλα χαρακτηριστικὰ της εἶναι ἡ πρόθεσις νὰ προσεγγίσει τὴν ἱστορικὴ ἀκρίβεια καὶ ἡ διόγκωσις τοῦ μυθογραφικοῦ ὕλικου. Ἰδιαιτέρως ἐξετάζεται στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ ἡ παραλλαγὴ τοῦ χειρογράφου Leid. Vulc. 93⁷, ὡς ἄτυπη παραλλαγὴ τῆς διασκευῆς β. Ἐνδεικτικὸ τῆς πολυπλοκότητος

4. Ἀπὸ τὴν ἔκδοσι τοῦ W. KROLL, *Historia Alexandri Magni, v. 1. Recensio vetusta*, Berlin, 1926.

5. Σύμφωνα μὲ ἄλλη ἄποψη, θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ γίνεταί λόγος γιὰ ομάδες παραλλαγῶν, βλ. G. VELOUDIS, *Der neugriechische Alexander. Tradition in Bewahrung und Wandel* [MBM 8], München 1968, 21. H.- G. BECK, *Geschichte der byzantinischen Volksliteratur*, München 1971, 31-32, 133. D. HOLTON, *Διήγησις τοῦ Ἀλεξάνδρου. The Tale of Alexander. The rhymed version*, Θεσσαλονίκη 1974 καὶ ²2002, 4-5.

6. Ἐκδοσις L. BERGSON, *Der griechische Alexanderroman. Rezension β*, Stockholm-Uppsala 1965. Βλ. τὶς ἐπιφυλάξεις, σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδοτικὴ μέθοδο, τοῦ G. VELOUDIS στὴν βιβλιοκρισίαν τῆς ἔκδοσης αὐτῆς, *BZ* 60 (1967), 87-90.

7. Ἐκδοσις H. Van THIEL, *Leben und Taten Alexanders von Makedonien. Der*

τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν παραλλαγῶν εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἐξεταζόμενη στὸ δεύτερο κεφάλαιο διασκευὴ λ, ποὺ διασφύζεται σὲ 6 χειρόγραφα⁸, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὑποδιασκευὴ τῆς β. Ὁ *terminus post quem* γιὰ τὴν σύνταξί της εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ 8ου αἰ. καὶ οἱ ἰδιαιτεροτήτες της εἶναι ὁ ἐμπλουτισμὸς μὲ ἀποφθέγματα χωρὶς ἄμεση συνάφεια μὲ τὰ συμφραζόμενα καὶ τὸ ἐπεισόδιο τῶν μιαιφῶν λαῶν Γῶν καὶ Μαγῶν· δύο ἄλλα ἐπεισόδια, ἡ περιγραφή τῶν προφητικῶν δένδρων καὶ ἡ ἐπίσκεψη στὴν βασίλισσα Κανδάκη, ἀποδίδονται μὲ περισσότερη παραμυθικὴ χροιά καὶ ὑπερτονισμὸ τοῦ θαυμαστοῦ στοιχείου. Σημαντικὴ ἔκταση στὸ δεύτερο αὐτὸ τμήμα –καὶ εὐλόγως– καταλαμβάνει τὸ τρίτο κεφάλαιο, ποὺ περιλαμβάνει λεπτομερειακότατη ἐξέταση τῆς διασκευῆς ε, ἡ ὁποία, ἔστω καὶ ἂν εἶναι γνωστὴ ἀπὸ ἓνα μόνον χειρόγραφο (Oxon. Bodl. Baroc. 17⁹) παρουσιάζει πολλὲς καινοτομίες σὲ σχέση μὲ τὶς ὑπόλοιπες παραλλαγές, ἔχει ἔντονο βυζαντινὸ χρῶμα καὶ ἀποδίδει στὸν Ἀλέξανδρο τὶς ἀρετὲς τοῦ ἰδανικοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἶναι καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τοποθετεῖται χρονικὰ στὸν 7ο/8ο αἰ. καὶ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ καὶ ὡς ἓνα εἶδος κατόπτρου ἡγεμόνος. Ἰδιαιτέρως ἐπιμένει ἡ συγγραφέας στὸ θέμα τῆς παιδείας τοῦ συντάκτη τῆς διασκευῆς αὐτῆς, ποὺ εἶναι παραπλήσια μὲ τὴν παιδεία ἑνὸς βυζαντινοῦ χρονογράφου, καὶ περιγράφει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς γλώσσας του. Τέλος, στὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ δευτέρου αὐτοῦ τμήματος ἐξετάζεται ἡ διασκευὴ γ¹⁰, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συρραφὴ τμημάτων τῆς β καὶ τῆς ε. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ συνεξετάζεται μὲ τὶς παλαιότερες παραλλαγές, ἂν καὶ ἡ χρονολόγησή της εἶναι ἀβέβαιη καὶ ἴσως νὰ ἀνάγεται στὴν ὑστεροβυζαντινὴ ἐποχὴ, στὸν 13ο ἢ τὸν 14ο αἰ.

Τὸ βιβλίον ἀπέρρευσε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ συνεξεταστοῦν μεθοδικὰ καὶ συστηματικὰ πλῆθος στοιχείων καὶ ἀνταποκρίνεται πάρα πολὺ καλὰ στὸν

griechische Alexanderroman nach der Hs. L, Darmstadt 1974, καὶ *Leben und Taten Alexanders von Makedonien. Der griechische Alexanderroman nach der Handschrift L. 2.*, durchgesehene und ergänzte Auflage, Darmstadt 1983.

8. Τμηματικὴ ἔκδοση μόνον τῶν ἀποσπασμάτων ποὺ διαφέρουν ἀπὸ τὴν β: H. VAN THIEL, *Die Rezension λ des Ps-Kallisthenes*, Bonn 1959.

9. Ἐκδοση J. TRUMPF, *Anonymi Byzantini Vita Alexandri regis Macedonum*, Stuttgart 1974.

10. Ἐκδοση τῶν URSULA VON LAUENSTEIN, *Der griechische Alexanderroman. Rezension Γ, Buch 1*, Meisenheim am Glan 1962, H. ENGELMANN, *Der griechische Alexanderroman. Rezension Γ, Buch 2*, Meisenheim am Glan 1963 καὶ F. PARTHE, *Der griechische Alexanderroman. Rezension Γ, Buch 3*, Meisenheim am Glan 1969.

στόχο του, καθώς χρειαζόταν μία σταθερή βάση για την ευρύτερη μελέτη του μύθου του Ἀλεξάνδρου στο Βυζάντιο. Σὲ σχέση με τὸ πρωτότυπο, στὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση τὰ περιεχόμενα καὶ ὁ κατάλογος τῶν εἰκόνων ἔχουν μεταφερθεῖ στὴν ἀρχὴ τοῦ τόμου (σσ. 7-11), καὶ στὴν εἰσαγωγή (σσ. 13-21), προστίθεται σύντομο σχόλιο τῆς συγγραφέως, μὲ σύντομη ἀναφορὰ σὲ μελέτες καὶ ἄρθρα γιὰ τὸ Μυθιστόρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποὺ ἐμφανίστηκαν μετὰ τὴν κυκλοφορία τῆς γαλλικῆς ἔκδοσης. Ἐπίσης οἱ σημειώσεις ἔχουν τοποθετηθεῖ ὑποσελίδες καὶ ὄχι στὸ τέλος κάθε κεφαλαίου. Ἡ μετάφραση εἶναι γλαφυρὴ καὶ ρέουσα καὶ τὸ βιβλίο εἶναι τυπωμένο με τὴν καλαισθησία ποὺ χαρακτηρίζει ὅλες τὶς ἐκδόσεις τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος. Ὅπως παρατηρεῖ ἡ συγγραφέας στὴν σημείωση γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση (σ. 21), ἡ μετάφραση θὰ συμβάλει καὶ αὐτὴ με τὴν σειρά της στὴν καλύτερη γνωριμία μας με τὴν λογοτεχνικὴ πρόσληψη τῶν περιπετειῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Σ. ΛΑΜΠΑΚΗΣ

ΠΕ/ΕΙΕ